

A legfontosabb: a tartós növekedés

Kornai János szerint tévúton jár a jegybank, ha egyoldalúan erolteti az infláció csökkentését

A gazdaságpolitika fő célja a tartós növekedés. Megengedhetetlen a növekedés olyan eroltetése, amely az egyensúly felborításához vezet, amely a hazai kereslet felpörgetésével próbálja gyorsítani a növekedést, akár azon az áron, hogy romlik az exportteljesítmény és a fizetési mérleg. Ugyanilyen káros a szélsőségesen egyoldalú monetáris politika, amely minden áron az infláció leszorítását szolgálja, mert az elfogadhatatlan növekedési áldozatokkal járhat. Így értékeli a helyzetet a világszerte nagy tekintélynek örvendő Kornai János közgazdász professzor, aki lapunknak adott interjújában átfogó összefüggések fényében szól az utóbbi napok spekulációs eseményeiről, a költségvetésről és a jegybanki politikáról.

– Az elmúlt napokban viharos események zajlottak le a pénzügyi világban. Ön milyen tényezőkkel magyarázza a forint melletti eroteljes spekuláció kialakulását?

– Ahhoz, hogy e kérdésre válaszolni tudjak, elobb át kell tekinteni a gazdasági helyzetet. Hogyan is állunk 2002-2003 fordulóján? Milyen gazdaságpolitikát tartanék ebben a helyzetben célszerűnek? Ehhez viszonyítanám azt, ami az elmúlt hetekben történt.

A gazdaság fejlődésében vannak figyelemre méltó kedvező jelenségek. Ezek közül csak egyet emelek ki: az infláció ütemének számottevő csökkenését. 2001-ben 9,2 százalék, míg tavaly már csak 5,3 százalék volt az évi átlagos inflációs ráta. Ebben az eredményben együttesen tükröződnek külső és belső hatások.

– Mind több olyan vélemény fogalmazódik meg, hogy a növekedés szerkezete torzul.

– Igen, kétségkívül mutatkoznak nyugtalanító jelenségek, olyan kedvezőtlen tendenciák, amelyek közép- és hosszú távon súlyos gondokat okozhatnak. Csökken a növekedés üteme. 2000-ben 5,2 százalék, 2001-ben 3,8 százalék, 2002-ben pedig - a legfrissebb számítások szerint - 3,3 százalék volt a növekedési ráta. Ez sem kis teljesítmény, hiszen lényegesen meghaladja az Euró-régió átlagát. Hátráltatta a növekedést, hogy a világgazdaságban, s benne a mi fő felvevő piacainkon nem következett be a várt fellendülés, hanem recessziós vagy stagnálási jelenségek mutatkoznak. Ám a lassuláshoz belső hatások is hozzájárultak, amint arra – a beruházásokról szólva – úgyis visszatérünk.

Romlott a GDP felhasználásának összetétele. A makroközgazdász számára különösen fontos, hogy figyelmének fókuszába állítsa a beruházás és a fogyasztás arányát. Ebben érzékelhető eltolódás mutatkozik a beruházás rovására. Különösen káros tünet, hogy a vállalati beruházások számottevő mértékben visszaestek. További kedvezőtlen tendencia, hogy csökken a megtakarítási ráta.

A lakosság, a háztartási szféra vásárlóereje elszaladt. Az utolsó másfél-két évben nem egyszerűen nettek, hanem megugrottak a bérek. A nominálbérek gyors növekedésével párhuzamosan éppen most kezd terjedni a fogyasztói hitel. Ez önmagában nem lenne hiba, sőt, a piacgazdaság normális működéséhez hozzátartozik a kiterjedt fogyasztói hitel, de nálunk rossz pillanatban megy végbe ez a gyors bővülés, mert párhuzamos a bérek közgazdaságilag indokolatlan mértéku növekedésével. S a lakossági kereslet problémaköréhez tartozik a lakáshitelezés szédületes mértéku expanziója is. Errol is

elmondható, amit az imént a fogyasztói hitelről említettem. Önmagában indokolt az elotakarékosság és a hitel arányának lényeges módosítása utóbbi javára a lakásépítés finanszírozásában. Csakhogy ez is rossz időpontban történik. Az expanzió mértéke és feltételei felelőtlenek. Tavaly rendkívül magas, megengedhetetlenül nagy volt a költségvetési deficit.

– *Komoly nehézségekkel küzd a magyar kivitel. Különösen az exportálni kívánó kis- és középvállalatok helyzete súlyosbodott.*

– A legfontosabb jelzés: romló irányzatot mutat a folyó fizetési mérleg, amelynek deficitje 2002-ben a GDP-hez viszonyítva a legújabb becslések szerint 6 százalék körül volt. Noha nincsenek kötelező szabványok, a makroöngazdaságtan általánosan elfogadott hüvelykujjszabályának minosül: ha ez a mutatószám meghaladja az 5 százalékot, kigyullad a piros lámpa. Mindezen negatív jelenségek együttvéve világos körképet rajzolnak meg: Magyarország letért az export-vezérelt, fenntartható, a külső és belső egyensúlyt megőrző növekedési pályáról. Mind a külső, mind a belső egyensúlyt veszélyek fenyegetik. Ez a fő probléma. A mélyebbre ható elemzésnek ebből az általános körképből kell kiindulnia.

– *A Magyar Nemzeti Bank közleményei rendre azt hangsúlyozzák: a jegybanknak az a dolga, hogy az inflációt csökkentse.*

– Ez egyoldalú beállítás. Tekintsünk el egy pillanatra az MNB-től, s beszéljünk a kérdésről általánosabban. A gazdaságpolitika egészének fő célja a tartós növekedés. Ez a legátfogóbb cél. Amikor 1994-ben cikksorozatot írtam a *Népszabadság* számára az akkortájt egyre inkább kiéleződő makrogazdasági feszültségekről és a gazdaságpolitikáról, azt a címet adtam: „A legfontosabb: a tartós növekedés”. Most is ez a legfontosabb gondolat, mert kormányok, pénzügyminiszterek és MNB elnökök jönnek és mennek, de a gazdaságpolitikának mindig és változatlanul csak az lehet a fő célja, hogy elősegítse a tartós növekedést. Ez és csak ez teszi lehetővé a fejlődést, az állandó technikai megújulást, az életszínvonal növekedését, a jövedelemelosztás méltánytalanságainak kijavítását, a foglalkoztatás növekedését, az elmaradt régiók és szektorok fejlődését, a kultúra támogatását, az egészségügy fejlesztését. Tartós növekedés közepette minden gond előbb-utóbb megoldható anélkül, hogy új gondot kreálnánk. Stagnálás, vagy recesszió közepette csak az egyik szegmens rovására javíthatjuk valamely más szegmens állapotát. A tartós növekedés nem lehet olyan eszme, amit hol felkapunk, mert politikailag népszerű, hol elejtünk, s helyébe mást kezdünk hangsúlyozni. Ez mindig és mindenkor a fő általános cél.

Minden szereplőnek van sajátos feladata. Nemcsak az MNB-nek, hanem a környezetvédelmi hatóságnak vagy a földművelésügynek is. De egyik sem mondhatja, hogy *csak* a környezetvédelem vagy *csak* a mezőgazdaság érdekli, s az általános feladatot alárendeli a maga szűkebb érdekkörének. Egyetlen intézménynek vagy hatóságnak sincs joga a maga teendőjét annyira elotérbe állítani, hogy az az általános fő feladat teljesítését veszélyeztesse.

– *Tehát változatlanul a tartós növekedés a legfontosabb szempont.*

– A tartós növekedés fő céljának van alárendelve minden rész-cél és minden gazdaságpolitikai korlátozó feltétel. Ezek közül kiemelem az egyensúly követelményeit. A fő cél megjelölésében a növekedés mellett ott a jelző „tartós”. Megengedhetetlen a növekedés olyan erőtetése, amely az egyensúly felborításához vezet. Az a torz „magyar modell” (nemzetközileg használatos és található elnevezéssel: az a populista gazdaságpolitika), amely a hazai kereslet felpörgetésével próbálja fenntartani vagy gyorsítani a növekedést, akár azon az áron is, hogy közben romlik az exportteljesítmény és a fizetési mérleg, éppen azt ássa alá, hogy a növekedés *fenntartható* legyen. Az a szélsőségesen konzervatív egyoldalúan monetarista gazdaságpolitika, amely minden áron a deflációt gyorsítja, súlyos és elfogadhatatlan *növekedési* áldozatokkal járhat. A makrogazdasági politika olyan tudomány (és művészet), amelynek folyamatosan össze kell egyeztetnie az egymással versenyző rész-feladatokat: a növekedés szorgalmazását, az

életszínvonal emelését, az infláció csökkentését, a külpiaci helyzet javítását – és mindezt úgy, hogy ezeket a nagy általános cél, a fenntartható növekedés kívánalmainak rendeli alá.

– Az MNB és a parlamenti ellenzék a kormányt az infláció felpörgetésének szándékával vádolja.

– Nem igazi szakmai érv, inkább megalapozatlan vádaskodás azt mondani, hogy mindazok, akik nem rendelnek *mindent* alá az infláció eroltetetten gyors letérésének, „inflációt akarnak”. Ez a kijelentés többször is elhangzott. Errol persze nincsen szó. A józan közgazdasági elemzés egyszerre mérlegel több követelményt, köztük kitüntetett helyen az infláció lassításának feladatát is, és megpróbálja azok legkedvezőbb kombinációját kialakítani – mindegyiket alárendelve a közös fő célnak, a tartós növekedés alapvető követelményének.

– *De hát a jegybanktörvény szó szerint kimondja, hogy az MNB elsodleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása. A jegybank erre hivatkozva tart ki a nagyon eros forint mellett.*

– Két megjegyzésem van. Nem mondható ki minden törvényben, amely egy-egy intézmény jogait és kötelezettségeit szabályozza, hogy tessék az általános célra is gondolni. Ez magától értetodo. És különösen magától értetodo olyan szervezet esetében, amelyet közgazdászoknak kell vezetniük.

De maradjunk a törvény betujénél. Ez – indokolt általánosítással – árstabilitásról beszél. A hibás monetáris politika egyik káros következménye, hogy ezt a stabilitást ássa alá. A következo áttételek érvényesülnek:

A makrogazdasági feszültségek egyik oka a költségvetési deficit. A költségvetésért elso helyen a kormány és a parlament a felelos. De azért a központi bank nem passzívan szemlélodo kibic a fiskális játszmában. Az eddig folytatott monetáris politika, a korábban túl magas kamatláb és a túlértékelt forint fékezi, visszatartja a növekedést. Márpedig a költségvetés bevételeinek volumene nagymértékben függ a növekedéstol. Adott adórendszer és adózási fegyelem mellett nagyobb növekedés több bevételt, kisebb növekedés kevesebb bevételt jelent. *Ennyiben* az MNB is felelos a költségvetési bevételekért.

Az állam a legnagyobb adós. Ha a kamatlábak túl magasak, akkor ez nagyobb terhet jelent a költségvetés számára, ami ismét csak hozzájárul a költségvetési deficithez. Nem lehet „kívülállóként” kritizálni a nagy költségvetési deficitet – s közben rontani a deficit-csökkentés esélyeit.

Az árstabilitás tartós fennállásának egyik legfontosabb feltétele a gazdaság külso egyensúlyának biztosítása. Ha ez megbomlik, akkor azt rendszerint csak olyan rendszabályok képesek helyreállítani, amelyek az árszínvonal megugrásával járnak együtt. Nagyon sokféle válság- és stabilizációs forgatókönyv létezik. Az azonban jóformán mindegyiknek közös mozzanata, hogy a fizetési mérleg súlyos megromlását a kormányzat és a központi bank által preventíven végrehajtott, vagy a piacokon spontán módon kikényszerített drasztikus leértékelés követi. Márpedig a nagy leértékelés traumáját menthetetlenül a belföldi árak megugrása követi. Nem szabad megengedni, hogy ilyesféle eseménysorozat bekövetkezzék – ez alapfontosságú része az „árstabilitás” követelménynek. S ebbol a gondolatmenetbol nyílegyenesen következik, hogy az MNB nem csak a hazai inflációs ráta tizedszázalék-pontjaiért felelos, hanem törvényszabta felelösség terheli a fizetési mérleg jelen és jövőbeni alakulásáért. Bármikor ha baj van a fizetési mérleggel, az MNB nem mutogathat másra, hanem – a jegybanktörvény eloírásának betuje szerint és a törvény szellemében is – a kormánnyal és más intézményekkel együtt teljes felelösséggel tartozik érte.

– *Ha mármmost ebbol a nézopontból elemezné a monetáris politikát, milyen következtetésekre jutna?*

– Sajnálattal kell megállapítani, hogy a hibák egész sorozatát követték el. Két szempontból

végezhetjük el az elemzést. Az egyik: milyen hatást gyakorolt a monetáris politika rövidtávon a spekulatív tevékenységekre. Az elmúlt hetek sajtó-reakciója főleg ezt állította a figyelem középpontjába. A másik, ennél fontosabb nézőpont: milyen hatást gyakorolt a monetáris politika az exportra, a fizetési mérlegre és végso soron a fő cél, a tartós növekedés elérésére. Sorra veszem mindazt, amit a magam részéről hibának minősíttek.

Hiba volt túl késon sort keríteni az árfolyamsáv kiszélesítésére. Az MNB annak idején sokkal korábban javaslatot tett a sáv kiszélesítésére, olyan időpontban, amelyben különösen kedvezőek voltak a külső és belső feltételek. Az akkori kormány, s annak pénzügyminisztere, Járai Zsigmond megakadályozta a javaslat megvalósulását. Amikor azután ugyanaz a kormány és az MNB, immár Járai Zsigmond elnökletével, mégis rászánta magát erre a változtatásra, mind a külső, mind a belső feltételek jóval kedvezőlenebbek voltak.

Hiba volt annak elmulasztása, hogy az árfolyamsáv kiszélesítését kamatlábcsökkentéssel kapcsolják össze. Ez mindjárt jelzést adott volna a potenciális külföldi befektetőknek, hogy a magyar pénzügyi piac nem lesz paradicsom a spekulatív tőke számára. Ennek elmulasztása, s a magas kamatlábakhoz való csökönös ragaszkodás valósággal invitálta a spekulatív tőkét. Grotteszk dolog hostettként ünnepelni a spekulatív támadás visszaverését, azok után, hogy a monetáris politika szélesre tárta előtte az ajtót, s a szó szoros értelmében nógatta a behatolásra.

Hiba volt belenyugodni abba, hogy az árfolyam elmenjen a sáv széléig. A bizonyos szintig végbemeno felértékelődés elorelátható volt. S nem csak elorelátható, de közgazdaságilag indokolt, sőt kívánatos is. Ám a felértékelődés túlment a jelen pillanatban indokolt arányokon. Mi lenne az indokolt mérték? Erre nincsen kész matematikai formula. Egy ízben megkérdeztem Stanley Fischert, a matematikai modellekkel dolgozó elméleti makrokozgazdaságtan egyik leghíresebb tudósát, aki hosszú éveken át az IMF vezető közgazdásza és ügyvezetője volt: lehet-e valamilyen számszerű formulát találni a célszerű devizaárfolyam meghatározására? Azt felelte, hogy szerinte ez nem lehetséges. A legfontosabb, hogy figyeljük a folyó fizetési mérleget. Ha annak kedvezőtlen a tendenciája, ha a deficit fenyegetően nő, akkor az szinte teljes bizonyossággal jelzi: baj van az árfolyammal. Nos, a fizetési mérleg okozta nyugtalanság késztet arra a kijelentésre, hogy baj van a devizaárfolyammal. Úgy tünik, túl magas, s nem volna szabad a sáv széléig elengedni. Nem tudnék pontos számot mondani, de valahol a sáv közepe és széle közötti félúton lenne a kívánatos helye.

– *A jegybanki politikának mindenütt lényeges alkotóeleme a kommunikáció: Nem mindegy, hogy mit üzen a bank vezetése a piacnak.*

– Ez így van. S folytatnám is ezzel a hibák felsorolását. Hiba volt, hogy az MNB vezetése magabiztos – és tarthatatlan – kijelentések sorozatát tette. Egy ilyen beszélgetés, amelyet most folytatunk, nem alkalmas fórum arra, hogy idosorban idézeteket ismertessünk az olvasóval. Annyi azonban elmondható, hogy súlyosan árt a központi bank és a monetáris politika tekintélyének és hitelességének, ha az elnök a nagy nyilvánosság előtt délelőtt kijelenti, hogy nem hajlandó a kamatlábhoz nyúlni, néhány órával később pedig a központi bank egy százalékponttal csökkenti azt, majd egy nappal később még egy, ugyanekkora csökkentést hajt végre. Nem lehet kizárni azt a lehetőséget, (bár korántsem biztos), hogy a jegybank „keresett” a spekulatív támadás ügyes visszaverésén. Csakhogy egy ország központi bankja nem profitmaximalizáló vállalkozás. Ha az lenne, sok jó üzletet csinálhatna a rendelkezésére álló „bennfentes információk” birtokában! A központi bank legfontosabb aranytartaléka szavának hitele. A bank mindenkori elnökei és a monetáris politikáért felelős kollektív testületek tagjai a legnehezebb órákban is nagy önfegyelmel, korrekt és mértéktartó nyilatkozatokkal erősítették ezt a hitelességet. A legfőbb kár, amit a monetáris politika hiba-sorozata okozott, nem mérhető forintban vagy euróban, a pillanatnyilag

rendelkezésre álló számok segítségével. A legfőbb kár a szavahihetőség aláásása, a kompetenciába, a higgadt szakértelembe vetett bizalom gyengítése.

És itt szólnék még egy szót a spekulatív támadásról. Bekövetkezése minden szakérto számára tökéletesen elorelátható volt, legfeljebb azt nem lehetett megjósolni, hogy melyik napon hány órakor kezdodik. Elhangzottak, többek között a *Népszabadság* hasábjain is, a nyomatékos figyelmeztetések – de mindhiába. Mondhatom, nyomasztó érzés volt számomra és sok kollegám számára ezt elorelátni – s tehetetlenül figyelni az esemény bekövetkeztét.

– *Az MNB mindvégig azzal érvelt, hogy laza a fiskális politika, és hogy a bérek elszaladtak. Ilyen helyzetben a monetáris politika számára kötelező a restriktív viselkedés.*

– Helytelen lenne az érvelést egy kézlegyintéssel elintézni. Amint már korábban is utaltam rá, mindkét jelenséggel kapcsolatban vannak súlyos és nyugtalanító jelenségek. Kezdem a bérekkel. Mindazok, akinek a keresete megnőtt, úgy érzik – és joggal – hogy megérdemelték a béremelést. Több olyan csoport van, amelynél már réges rég végre kellett volna hajtani a korrekciót. Mégis, a közgazdász kénytelen összeadni az összes béremelések együttes hatását. A végeredmény: a reálbér 12 százalékkal nőtt, miközben a termelékenység csak 5 százalékkal. Ez közgazdaságilag megengedhetetlen. Erre az évre ismét olyan béremelést prognosztizálnak, amely nagyobb a termelékenység várható növekedésénél. Ez önmagában is egyensúlyzavarhoz vezethet. A 2002-es költségvetés hiányának egy részét az elozo kormány megpróbálta elrejtteni azzal, hogy nagy kiadási tételeket a „költségvetésen kívül” akart elszámolni. Az új pénzügyi kormányzat ezeket – korrekt könyveloként – visszahelyezte a költségvetés tételei közé, ami jó néhány százalékpontot adott hozzá a deficithez. Ez a „trükközés”, remélhetően, nem fordul elő többet, s ezért arra számíthatunk, hogy a tavalyi deficit kiugrását eloidézo egyes jelentos tételek nem ismétlődnek meg. De azért az idei tervezett deficit még mindig elég magas. A költségvetés eloirányzatai feszítettnek látszanak. Szakmai viták vannak a bevétel egyes tételeinek számításáról, ez önmagában is jelenthet egy vagy két százalékpontnyi hibát. A fő bizonytalanságot nem ebben látom, hanem a bevétel és a GDP közötti összefüggésben. Ha a növekedés annyi lesz, amennyire a költségvetés összeállítói számítanak, vagy annál több, akkor a bevételi oldalon talán nem ér bennünket kínos meglepetés. Ha viszont a növekedés rosszabbul alakul, akkor a fiskális politikának a vártnál is nagyobb bajokkal kell megküzdenie. Megnyugtatóbb lenne, ha a költségvetés nagyobb belso tartalékokkal rendelkezne, azaz ha kiadási oldalon is bátrabb és szigorúbb lett volna.

– *A költségvetés helyzetében elérhető-e érdemi változás valódi reformok nélkül?*

– Túl a 2003-as költségvetésen, sokkal nagyobb energiát kell fordítani a mélyebbre ható fiskális reformokra, s azokra a strukturális átalakításokra, amelyeknek fiskális hatásuk van. Egészen 2000-ig figyelemreméltó kedvező irányzatot mutatott az állami kiadások és a GDP aránya. Tömören így fogalmazhatunk: kisebb lett az állam gazdasági súlya a növekedő gazdaságon belül. Ez az egészséges tendencia nem csak lefékezodött, hanem visszajára fordult. Sürgető feladat, hogy ismét visszatérjünk a korábbi kedvező irányzathoz, az állami kiadás és a GDP közötti arány csökkentéséhez.

Önmagában is súlyos probléma, de az elmondottak illusztrációjaként is szolgálhat a lakáspolitiká. A magántulajdonon alapuló piacgazdaságban a lakásépítés, vétel és eladás alakulása alapján véve a piaci erok kezében van. Helyes, hogy az állam szerepet vállal, többek között a lakáshitelezés jogi alapjainak megteremtésével, a törvényesség biztosításával. Ez utóbbi szempontból még sokkal-sokkal többet kellene tenni, hiszen ez a szféra a korrupció egyik melegágya. Az is indokolt, hogy a társadalmi szolidaritás jegyében, az adófizetok pénzéből segítse az állam fedélhez juttatni a hajléktalanokat, támogatást adjon az otthon megteremtéséhez a kispénzűeknek, a nyomorúságos lakáskörülmények között élőknek és a pályakezdő fiataloknak. De morálisan felháborítónak érzem, hogy az adófizetok pénzéből állami ajándékkal járuljanak hozzá jómódú emberek

lakásépítkezéséhez. És túl a disztributív szempontokon, az erkölcsi megfontoláson alapuló kritikán, itt fiskális szempontból is idozított bombákat helyeztek el az elozo kormányzat idején, az új kormány pedig bénultan figyel, mi lesz, s még szinte semmit sem tett az aknák hatástalanítására. Még ha ez sokak szemében népszerűtlen is, legfőbb ideje ezen a téren is cselekedni.

– *A fiskális és a jövedelempolitika bírálataival Ön az MNB reakcióját igazolja.*

– Szó sincs róla. Abból, hogy a fiskális politikában és a jövedelempolitikában súlyos hibákat követtek el, és hogy a hibák leküzdésében mind a mai napig nem mentek elég messzire, nem következik az, hogy a bajokat hibás monetáris politikával kellene tetézni. Az, amit a monetáris politika tett, semmit nem segít sem a jövedelempolitikán, sem a fiskális politikán. Ellenkezőleg, vagy azonnal, vagy később, késleltetett áttételeken keresztül, még tovább ronthat a negatív jelenségeken. A doktriner módon restriktív politika talán látványos, de nem jelent igazi ellensúlyt vagy korrekciót.

– *Sokan azt állítják, hogy a Nemzetközi Valutaalap vagy az Európai Központi Bank, illetve az Európai Unió többé-kevésbé éppen azt várta a magyar jegybanktól, amit az tett, és nyíltan vagy közvetett jelzésekkel kifejezi az egyetértését.*

– A közgazdász szakma nem egységes, vannak belső viták. Miközben az elobb azt állítottam, hogy az általános cél megfogalmazásában eléggé széleskörű az egyetértés, a rosszabbra forduló makrogazdasági helyzet kiigazítását illetően már sokkal inkább megosztott a szakmai közvélemény. A nagy nemzetközi pénzügyi intézmények számos munkatársa, s hasonlóképpen a nemzetközi szaklapok több közgazdasági cikkírója hajlamos, legalábbis első megközelítésben, a standard terápiát ajánlani. Olyan ez, mint amikor egy orvostól telefonon érdeklődik a beteg, mit tegyen, mert székrekedése van. Ilyenkor a távdiagnózist adó és távkezelést ajánló orvos, ha rászorítják a tanácsadásra, feltehetően hashajtót ajánl. De ha az orvosnak módja van lelkiismeretes vizsgálatra, ha kész is ezt elvégezni, s ha sokoldalú és alapos a tudása, akkor esetleg rájön, hogy a tünetet valamilyen speciális baj okozza, s a kezelés is sajátos. A standard recept: ha a fiskális politika laza, próbáljon a monetáris politika ellenakcióba lépni. De hát mindmostanáig azt próbáltam kifejteni, hogy itt egy ennél összetettebb körképről van szó és egy – a standard formulától eltérő – terápiára lenne szükség. Biztos vagyok abban, hogy ezt el lehet magyarázni a nemzetközi pénzügyi intézmények komoly szakértőinek, vagy a tekintélyes pénzügyi szaklapok jól képzett munkatársainak, akik hajlandók túllépni a leegyszerűsített dogmákon. Sem az IMF, sem az európai központi bank nem csálhatatlan. Okos képviselőik nem is tekintik magukat annak. Elsorban azt várják a hozzájuk fordulóktól, hogy alapos diagnózist készítsenek és gondosan összeállított, céltudatos programjuk legyen a problémák megoldására, s nem ragaszkodnak doktrínák gépies és durva alkalmazásához.

– *Az inflációs ráta gyors csökkentése melletti érvként szokták felhozni: Magyarország az EU-ba való belépéssel kötelezettséget vállalt arra is, hogy tagja lesz a Monetáris Uniónak is. Ez arra kötelez bennünket, hogy mire belépünk, megfeleljünk az EMU szigorú pénzügyi feltételeinek is. Különböző határidőket szoktak emlegetni, hol 2006-ot, hol 2007-et, amikor már el kell érniük az euró bevezetéséhez megkövetelt igen alacsony inflációs mértéket.*

– Ez az érvelés eltorzítva tolmácsolja a követelményeket. Igaz, Magyarország, amikor aláírja majd a csatlakozást, kötelezi magát arra is, hogy belép az EMU-ba, a Gazdasági és Monetáris Unióba, és ily módon nálunk is fizetőeszközzé válik a forint helyett, az euró. Ehhez azonban hozzá kell tenni, mégpedig nagy nyomatékkal, hogy erre sem az EU, sem az Európai Központi Bank nem írt elő, és a Magyar Köztársaság kormánya sem vállalt semmiféle határidőt. Senki sem igényli tőlünk sem Brüsszelben, sem Frankfurtban a stréberkedést. Nem lehet önkényesen és túlbuzgalomból kijelölt határidőkre hivatkozni, annak igazolására, hogy eröltetett ütemben, más fontos követelményeket veszélyeztető módon csökkentjük az inflációs rátát. Hogy csak egyetlen példát említsek, lehet ideig-óráig

elhalasztani különböző hatósági árak közgazdaságilag indokolt emelését, hogy szebben mutasson az infláció leküzdésében elért teljesítmény. Ez történt korábban például a gázárakkal, vagy a tömegközlekedés díjszabásaival. Hibás az a követelés, hogy minden hatósági ár legfeljebb a tervezett átlagos infláció arányában emelkedjék. Nem cipelhetjük a végtelenségig a hibás árarányok hatékonyságrontó hatását, sem pedig azt, hogy a túl alacsonyra visszazorított ár által okozott veszteség a költségvetést terhelje. A jövedelemeloszlás hibáit nem torzító árakkal kell kijavítani, hanem – ott, ahol indokolt – megfelelő redisztributív állami segítséggel. Ez az európai stílusú gazdaságpolitika. Tolünk az Európai Unió és a Monetáris Unió azt várja, hogy valóban *egészséges* gazdasággal csatlakozzunk, nem pedig olyannal, amely hamisan kelti az egészség látszatát. Ha 2006-ra vagy 2007-re elérjük az infláció igazi (nem pedig mesterséges és mesterkéltséges) leszorítását, az szép teljesítmény lesz. Ám ha az euró bevezetésének igen szigorú feltételeit csak később tudjuk teljesíteni, azért senki sem fog ránk megharagudni, s attól még teljes jogú tagok maradunk az Európai Unióban. Az európai pénzügyi világnak lesz türelme kivárni, amíg valóban euróra éretté nem válunk.

– *Vajon az a sok bírálat, amely mostanában a jegybankot éri, nem veszélyezteti-e annak függetlenségét?*

– Helytelen lenne, ha a kormány nyomást gyakorolna a jegybank vezetésére, például felszólítaná elnökét, vagy a Monetáris Tanács tagjait a lemondásra. A törvény értelmében a központi bank független a kormánytól, s ezt a törvényes eloirást okvetlenül be kell tartani. Ha már kinevezték az elnököt és a Monetáris Tanács tagjait, akkor a parlament sem szabhat meg számára konkrét eloirányzatokat. Az országgyűlés nem írhatja elő törvényben, hogy hétfon hány százalékponttal csökkenjen az irányadó kamatláb. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jegybank vezetése állam az államban. A függetlenség elvével egyenrangú az „elszámoltathatóság” elve. (Azt a követelményt nevezem így, amelyet az angol szakirodalom „accountability”-nek hív.) Most nem arra az elszámoltatásra gondolok, amit az Állami Számvevőszék végez, amikor megvizsgálja az MNB mérlegét, vagy létszámgazdálkodását. Akárcsak, kivétel nélkül, minden más állami intézmény, a Magyar Nemzeti Bank is jogi, politikai és erkölcsi felelősséggel tartozik a Magyar Köztársaságnak és a magyar népnek. Ha hibát követ el, azzal a köztársaságnak és a népnek okoz kárt. Az országgyűlésnek nem csak joga, hanem kötelessége errol elszámoltatni. Ez nemcsak hogy nincsen ellentétben a függetlenség elvével, hanem teljes összhangban van azzal.

Nem ismerem közelről az európai országok gyakorlatát ebben a tekintetben. Azt viszont a saját szememmel láttam, amint az amerikai kongresszus erre illetékes bizottságai megidéztek a központi bank elnökét, aki részletesen beszámolt az ország helyzetéről és a bank tevékenységéről. A televízió egyenes adásban közvetíti ezeket a meghallgatásokat, többek között a szenátorok vagy képviselők szakszerű, tárgyilagos, de nem egyszer igen éles kérdéseit és elismerő, vagy bíráló megjegyzéseit. Az USA központi bankjának vezetése abban a tudatban végzi a feladatát, hogy beszámolási kötelezettséggel tartozik a politikai szférának és a nagy nyilvánosságnak. Ebben a mélyebb értelemben nem „független”.

Még egy másik megjegyzést is tennék, ha már a függetlenség szóba került. Az volt a benyomásom, mintha a függetlenség jogát összetévesztették volna az önhatalmú és önkényes rendszabályozás jogával. Mintha csak azt hitték volna az MNB vezetésében, hogy nemcsak a kormánytól függetlenek, de a piactól is.

Nagy hatalom van a monetáris politika vezetésének a kezében, de ennek a hatalomnak nem csak közjogi, politikai és etikai korlátai vannak, hanem reálgazdasági-piaci korlátai is. A központi bank nagy hatást gyakorolhat a piaci folyamatokra, de nem mindenható úr felettük. Megszunt a központosított parancsgazdaság. A kamatláb nem marad egyszer és mindenkorra annyi, amennyit a Szabadság téren elhatároznak. Ha az ott hozott döntés irreális, akkor egy ideig ugyan ráeroszkolható a piacra, de elobb-utóbb mégis csak a piac kerekedik felül, és

kikényszeríti, hogy az irodában hozott döntés hozzáigazodjék a piaci realitáshoz. Ez történt most is. Sajnos, az ilyesféle konfliktus bürokratikus döntés és piaci realitás között elég keserves következményekkel jár. Az általunk most végigkínlódott esetben (és sok más esetben is) elobb a spekuláció használja ki az irreális és a reális ár (kamat, árfolyam stb.) közötti rést, a maga hasznára. Éppen az ilyen spekulatív támadás szokta kikényszeríteni a korrekciót. Mennyivel bölcsőbb lett volna ennek elébe menni, s önként, óvatosan, talán több lépésben kialakítani a reális kamatlábat és árfolyamot.

– *Mi a végső következtetés?*

Világosan megjelölhető, kik azok, akik döntő hatást gyakorolhatnak az események menetére. Tulajdonképpen nem a vak végzettől függ, mi fog történni. Noha itt most sokszor szóba került az MNB felelőssége, azért első helyen mégis a kormányt kell említeni. Elsősorban a kormánynak kell helyreállítani a fiskális egyensúlyt és erélyesebben szembeszállnia a belső kereslet elszaladásával, ösztönözni a megtakarításokat, a deficit radikális lezörítésével elősegíteni a fizetési mérleg javítását és így tovább. A kormánynak ki kellene dolgoznia azt az átfogó koncepciót, amely sok évre előre felvázolja a tartós növekedés érdekében szükséges kormányzati feladatokat. Nagy jelentősége van annak, hogy a kormányzat mögött álló politikai pártok teljes mértékben kiálljanak annak politikája mellett. A kormánykoalíció politikusai ne próbáljanak nyomást gyakorolni annak érdekében, hogy a kormányzat továbbmenjen az állami pénzek osztogatásában.

Beszélgetésünkben erős nyomatókat kaptam – és nem is lehet eléggé hangsúlyozni – az MNB felelősségét. De ezzel még nem ér véget azok listája, akiknek nagy befolyásuk van a gazdasági helyzetre. Kiemelném a szakmai érdekképviseletek, közöttük is a szakszervezetek szerepét, amelyeknek túl kellene lépniük, legalábbis a mai szorult helyzetben, a szűklátókörű érdekvédelem feladatkerén, s önmérsékletet kellene tanúsítaniuk. Sokat árthat – de sokat használhat is – a parlamenti ellenzék. Árt, ha feleletlen követelésekkel hergeli a közvéleményt és nehezíti a fiskális fegyelmet. S még inkább árt, ha valósággal bekeríti, egyszerre két oldalról támadja a stabilizációs törekvéseket, egyfelől támogatva az MNB restriktív politikáját, az infláció letörésének erőtelt és egyoldalú módszereit – másfelől populista retorikával követelve az állami kiadások növelését, ami inflációt gerjeszthet. Egyfelől helyesli azt a kamat- és árfolyampolitikát, amely tönkreteszi a kis- és középvállalatokat – másfelől felháborodik azon, hogy a kormány nem támogatja eléggé a kis- és középvállalatokat. Minél nagyobbak a gazdasági nehézségek, annál nagyobb szükség van nemzeti összefogásra azok leküzdésében.